

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ - ਸਬਦ ੩੫

ਖਟੁ ਕਰਮ ਕੁਲ ਸੰਜੁਗਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਹਿ ॥

ਰਾਗੁ ਕੇਦਾਰਾ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੧੧੨੪

ਖਟੁ ਕਰਮ ਕੁਲ ਸੰਜੁਗਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਹਿ ॥

ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਨ ਕਥਾ ਭਾਵੈ ਸੁਪਚ ਤੁਲਿ ਸਮਾਨਿ ॥੧॥

ਰੇ ਚਿਤ ਚੇਤਿ ਚੇਤ ਅਚੇਤ ॥

ਕਾਰੇ ਨ ਬਾਲਮੀਕਹਿ ਦੇਖ ॥

ਕਿਸੁ ਜਾਤਿ ਤੇ ਕਿਹ ਪਦਹਿ ਅਮਰਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਬਿਸੇਖ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰੁ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਲਾਵੈ ਹੇਤੁ ॥

ਲੋਗੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਸਰਾਹੈ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵੇਸ ॥੨॥

ਅਜਾਮਲੁ ਪਿੰਗੁਲਾ ਲੁਭਤੁ ਕੁੰਚਰੁ ਗਏ ਹਰਿ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥

ਐਸੇ ਦੁਰਮਤਿ ਨਿਸਤਰੇ ਤੂ ਕਿਉ ਨ ਤਰਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ॥੩॥੧॥

ਸਾਰ: ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਮਾਨਤਾ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਹੀ ਦਿੱਖ ਕਿੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਸਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ, ਸੰਕੇਤ ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰਸਮਾਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਭਾਸ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰੀਵੀ ਹਕੀਕਤ ਬਦਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਟੁੱਟਿਆ ਰਾਫ਼ਤਾ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਰਮਾਂ ਅੰਦਰ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਫ਼ ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਅਵਸਥਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ, ਸਾਡੇ ਬਾਹਰੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਸੁਰਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਨੇਕ ਕਰਮ ਵੀ ਥੋਥੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਜਦੋਂ ਇਕਸੁਰਤਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਦਗੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਆਸਾਨ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।

ਖਟੁ ਕਰਮ ਕੁਲ ਸੰਜੁਗਤੁ ਹੈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਹਿ ॥

ਉੱਚ ਕੁਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਿੰਧ ਪੂਜਾ ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਛੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ, ਪਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨਾ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰਸਮਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਤਾਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵਰਗ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਉਪਜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਹ ਥੋਥੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਨ ਕਥਾ ਭਾਵੈ ਸੁਪਚ ਤੁਲਿ ਸਮਾਨਿ ॥੧॥

ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਮਰਤਾਪੂਰਵਕ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਛੇਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਜਾਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (੧)

ਰੇ ਚਿਤ ਚੇਤਿ ਚੇਤ ਅਚੇਤ ॥

ਹੇ ਅੰਤਹਕਰਣ, ਜਾਗੋ; ਬੇਹੋਸ਼ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਚੇਤ ਰਹੋ। ਇਹ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।

ਕਾਹੇ ਨ ਬਾਲਮੀਕਹਿ ਦੇਖ ॥

ਤੁਸੀਂ ਵਾਲਮੀਕਿ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ? ਇਕ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਦੇ ਚੋਰ ਤੋਂ ਇਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਚਲਾ ਹੋਇਆ ਰੁਪਾਂਤ੍ਰਣ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਐਂਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੁ ਜਾਤਿ ਤੇ ਕਿਹ ਪਦਹਿ ਅਮਰਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਬਿਸੇਖ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਉਹ ਕਿਸ ਨਿਮਾਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਏ, ਅਤੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਵਉਚ ਭਗਤੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮਹਾਨ ਮਰਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਭਾਵ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਉਤਪਤੀ ਸਾਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। (੧)(ਠਹਿਰਾਉ)

ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰੁ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ ਲਾਵੈ ਹੇਤੁ ॥

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਿਸ ਜਾਤ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਚ ਹਸਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲ੍ਹੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਵ ਇਕ ਹਉਮੈਵਾਦੀ, ਅਸਾਧਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਗਸਤ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਉਦਾਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਲੇਗੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਆ ਸਰਾਰੈ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਪ੍ਰਵੇਸ ॥੨॥

ਹੋਂਦ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨਾ ਬਾਰੇ ਨਿਰਬਲ ਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਪੜਚੋਲ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਆਪਣੀ ਕਦਰ-ਕੀਮਤ ਗੁਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। (੨)

ਅਜਾਮਲੁ ਪਿੰਗੁਲਾ ਲੁਭਤੁ ਕੁੰਚਰੁ ਗਏ ਹਰਿ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥

ਅਜਾਮਲ (ਕੁਕਰਮੀ), ਪਿੰਗੁਲਾ (ਵੈਸ਼ਿਆ), ਅਤੇ ਕਾਮੁਕ ਹਾਥੀ (ਬੇਚੈਨ ਮਨ) ਸਾਰੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਰੋਤ ਦੇ ਤੱਤਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਅਨੈਤਿਕ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਥਾਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਐਸੇ ਦੁਰਮਤਿ ਨਿਸਤਰੇ ਤੂ ਕਿਉ ਨ ਤਰਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ॥੩॥੧॥

ਹੇ ਰਵਿਦਾਸ, ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਧੁੰਦਲੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਤੈਰ ਕੇ ਪਾਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ਹੋਵੋਗੇ? ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਇਰਾਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਾਰੂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। (੩)(੧)

ਤੱਤ: ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਖਤ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹੱਦ-ਬੰਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਭਰਮ ਮਾਤਰ ਹਨ। ਉਹ ਨਿਰਬਲ ਵਾਲਮੀਕਿ ਦੀ ਉਸ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਰ ਤੋਂ ਜਾਗਰੂਕ ਰਿਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ, ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਣ, ਮਾਰੂ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਅਲਿਹਦਗੀ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰੀਵੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਨਹੀਂ;

ਬਲਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸਾਰੂ ਇਰਾਦਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨੇਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

---

ਪਹਿਲਕਦਮੀ

**Oneness In Diversity Research Foundation**

ਵੈੱਬਸਾਈਟ: [OnenessInDiversity.com](http://OnenessInDiversity.com)

ਈਮੇਲ: [onenessindiversityfoundation@gmail.com](mailto:onenessindiversityfoundation@gmail.com)